G. IBRĂILEANU DESPRE CLASICII LITERATURII RUSE

DE

M. PLATON

Marea putere de înțelegere a lui Ibrăileanu față de fenomenul literar se ilustrează limpede și în atitudinea lui față de literaturile străine. Apreciind în mod deosebit realismul, criticul l-a căutat și l-a aflat în literatura națională, spre care s-a aplecat cu o nedezmințită stăruință, în literatura apuseană a lui Shakespeare, Goethe, A. France, R. Rolland, în literatura rusă a marilor Tolstoi, Turgheniev, Dostoievski, M. Gorki.

Pe marginea operelor clasicilor ruși, Ibrăileanu a întîrziat îndelung și în repetate rînduri, închinîndu-le pagini entuziaste de adevărat poem, pentru că în ele a găsit realizate cerințele supreme ale artei, ale unei arte realiste. Această orientare i-a fost înlesnită și de preocuparea permanentă a revistei „Contemporanul" pentru literatura realistă, pentru literatura rusă. Dobrogeanu Gherea, R. Ionescu-Rion, I. Nădejde, Sofia Nădejde, C. Mille, popularizau, prin traduceri și recenzii, arta clasicilor ruși, căutînd s-o impună ca exemplu scriitorilor romîni. Din paginile acestei reviste și prin intermediul traducerilor franceze, criticul a putut cunoaște literatura rusă, a putut s-o înțeleagă și s-o facă cunoscută și altora prin observații din care mereu se va învăța ceva.

Opiniile sale despre clasicii ruși, Ibrăileanu și le-a comunicat încă din anii tinereții sale generoase, cînd traducea, în paginile revistei „Școala Nouă", Nr. 16, 1890, nuvela lui Turgheniev *Egoistul* sau cînd, într-un articol din „Lumea Nouă", nr. 25, 1894, îl îndemna pe Traian Demetrescu să deprindă meșteșugul realizării personajelor tipice din arta lui L. Tolstoi. Cînd apare „Viața Romînească", revista care împotriva tradiționalismului și naționalismului șovin al „Semănătorului", își deschidea larg coloanele literaturii străine, el află aici, un spațiu, de mult căutat, pentru a-și înmulți „notele rezumative" și recenziile despre operele scriitorilor ruși. Cu vremea, a revenit asupra acestor note, le-a amplificat și le-a cuprins sub forma unor studii sau profiluri în volumele *Note și impresii* și *Studii literare*. Studiul *Creație și analiză*, din ultimul volum, este construit aproape în întregime pe opere ale literaturii clasice ruse. Procedeul analizat l-a susținut și ilustrat prin Dostoievski, iar cel al creației prin Tolstoi și Turgheniev.

Numeroase referințe despre scriitorii ruși aflăm apoi în cursurile universitare, închinate celor patru mari epoci, pe care le-a distins

https://biblioteca-digitala.ro

Ibrăileanu în evoluția literaturii romîne moderne. Studiind fenomenul literar romînesc, în numeroasele analogii pe care obișnuia să le facă, el a recurs adesea la literatura rusă. De asemenea, în cursul său de *Estetică literară*, teoretizările despre metodele de creație, despre valorile de conținut și formă ale diverselor genuri și specii literare și le-a susținut și ilustrat cu exemple luate din clasicii ruși. Studiile, notele, recenziile, profilurile, închinate scriitorilor romîni, cuprind la fel nume cunoscute ale literaturii marelui popor vecin. Arta lui Caragiale de a realiza prin exagerare conștientă, tipuri și de a critica societatea prin schiță și comedie, este apropiată de aceea a lui Gogol și Saltîcov-Scedrin, schițele lui Brătescu-Voinești îi recheamă în memorie pe cele ale lui Cehov, nuvela-roman *După douăzeci de ani* a lui Jean Bart este caracterizată drept un poem, asemenea *Apelor de primăvară* a lui Turgheniev, măiestria cu care D. Zamfirescu realizează tipul Saşei Comăneşteanu, „unul din tipurile cele mai ideale de feminitate din toate literaturile", îi aduce aminte de procedeul artistic al lui L. Tolstoi.

Merită să amintim, pentru a ilustra cum aprecierile clasicilor ruși au caracterizat, cu consecvență, pasiunile literare ale lui Ibrăileanu, că atunci cînd criticul făcea parte din comitetul de lectură al Teatrului Național din Iași, aflat sub conducerea lui M. Sadoveanu, el a cerut să se înscrie în repertoriul teatrului, dramaturgia clasică rusă. Datorită lui, publicul ieșean a putut aplauda creațiile artiștilor noștri în *Crimă și pedeapsă*, *Frații Karamazov*, *Azilul de noapte* și *Învierea*.

În studiul de față, vom stărui cu precădere, asupra opiniilor semănate în „Viața Romînească" și adunate în volume, ele fiind mai largi, mai cuprinzătoare și capabile să ilustreze cum Ibrăileanu, pornind de la fapte particulare, de la analiza operelor clasice ruse, s-a ridicat, în necurmata-i tendință spre generalizare, la idei estetice generale, pe fundamentul cărora și-a clădit opera sa de teoretician și critic al literaturii.

În cursul său de estetică literară, ca și în multe din studiile sale critice, Ibrăileanu afirmă că literatura este „expresia sufletului și oglinda societății" (1, p. 114). Literatura este apropiată de realitate. Materialul cel mai de seamă, unicul ei material este viața. „În artă, scrie criticul, gustăm și lăudăm expresia vieții cît mai puternică" (2, p. 186). Credința fermă în valorile vieții pe care le dorea prelungite în ecourile artei, l-a făcut pe Ibrăileanu să prefere creația de viață, literatura de fapte, de documentație obiectivă și să cerceteze romanul, specia literară care tinde spre creație și este „prin excelență oglinda vieții".

Una din trăsăturile caracteristice ale acestei specii literare — obiectivitatea — cere o ascuțită și consecventă observație a realității. Spiritul acesta de observație face ca romanul să apară mai tîrziu în viața unui popor, ca și știința. „Romanul este încoronarea literaturii, genul cel din urmă, cel mai greu, care presupune întîlnirea unor însușiri artistice variate și o lungă tradiție literară" (3 p. 295).

Asemenea condiții le-a îndeplinit literatura rusă, care ne-a dat pe Tolstoi, Turgheniev, Dostoievski, Gorki.

Capodopera genului este *Ana Karenina*, carte care înmănunchiază

https://biblioteca-digitala.ro

„însuşiri artistice variate": „observaţie profundă şi amănunţită, delicateţea analizei, adîncimea concepţiei asupra lumii, atitudinea înalt omenească faţă cu subiectul, interesul captivant datorit complicaţiilor sufleteşti şi nu «intrigii», naturalul şi spontaneitatea expunerii, măreţia construcţiei" (4, p. 24).

Ori de cîte ori va citi opera lui Tolstoi, aceste preţioase calităţi îl vor reţine pe Ibrăileanu şi le va aprecia în rînduri entuziaste.

Cercetîndu-i opera, atenţia criticului este atrasă de marea putere a romancierului de a crea, în romanele sale, viaţă. Viaţa banală, dar tragică a oamenilor alcătuieşte materialul prim al cărţilor, material pe care scriitorul îl selectează şi-l transformă în ceva nou şi personal, o creaţie unică şi autentică. Tolstoi nu copiază realitatea, ci ne comunică concepţia sa despre realitate. El „şi-a făcut o concepţie despre Napoleon, ori despre o «vinovată» superioară şi a realizat-o" (5, p. 52).

Stăruind asupra conceptului de viaţă în conţinutul operei tolstoiene, Ibrăileanu emite un principiu valabil care-l apropie de judecăţile criticii ştiinţifice marxist-leniniste despre clasicul rus. În nota rezumativă din „Viaţa Romînească", nr. 11/1910, luînd în discuţie *Sonata Kreutzer* şi *Învierea*, scrie: „şi dacă aceste romane sînt admirabile, aceasta se datoreşte geniului colosal al lui Tolstoi, care era aşa de stăpînit de viziunea vieţii reale, încît ea îl învingea, cu toate teoriile sale" (4, p.24).

În această afirmaţie, s-a subliniat, impresionant de limpede, capacitatea scriitorului de a depăşi, datorită observaţiei atente asupra vieţii şi simţului probităţii în înfăţişarea ei, poziţia sa ideologică. Cu geniul său creator, Tolstoi a studiat, cu multă adîncime, logica obiectivă a vieţii şi s-a lăsat condus de ea în mersul muncii sale creatoare. Această logică a vieţii l-a îndrumat şi uneori l-a corectat. De aceea, a reuşit să înfăţişeze nu aspectul exterior al vieţii, ci esenţa însăşi a fenomenelor sociale, iar opera sa realistă să devină, cum a afirmat Lenin, o „oglindă a vieţii ruseşti în epoca de după reformă, dar premergătoare revoluţiei, oglinda primei revoluţii ruse".

Ibrăileanu nu şi-a împins însă mai departe afirmaţia justă, pentru a sublinia, pornind de la această depăşire de către Tolstoi a limitelor sale ideologice, semnificaţia socială a creaţiei lui. Această trăsătură caracteristică literaturii clasice ruse, care îi acordă, dincolo de timp, valabilitate, nu l-a reţinut nici în analiza operei tolstoiene, nici în aceea a lui Turgheniev.

Prin selectarea materialului faptic şi prin realizarea concepţiei sale despre realitate, Tolstoi lasă departe în urmă viaţa reală prin aceea creată de el. Opera lui impune printr-o „mare densitate de fapte externe şi interne", care o diferenţiază de realitate şi de alte creaţii. „Gradul acestei densităţi este măsura cantităţii de viaţă transpusă în roman, adică creată. Cred că cea mai mare densitate de fapte e în Tolstoi şi mai ales în *Război şi pace*" (4, p. 67-67).

Deşi densă, creaţia lui Tolstoi este opacă, pentru că demonstrează cercetătorul, scriitorul stabileşte o ierarhie între faptele prezentate, o „ierarhie psihologică, epică, socială şi estetică" şi apoi pentru că, intensitatea vieţii din operă este mult mărită. Înfăţişînd viaţa, sub toate aspectele şi cu toate caracteristicile ei, scriitorul accentuează individualităţile. Personajele care se impun printr-o mare varietate caracterologică devin

https://biblioteca-digitala.ro

mai „distincte, tipurile mai individualizate, mai vii, naturale, mai spontane, ca într-o viață mai intensă și mai spontană" (2, p. 59).

Ana Karenin, unul din personajele feminine cele mai admirate de Ibrăileanu, este vie, naturală, spontană, are o înfățișare unică prin faptul că respiră „numai viață, palpitarea vieții, candoarea vieții, căldura vieții, spontaneitatea vieții" (4, p. 27) Și, în general, opera lui freamătă de atîta viață, personajele sînt atît de vii, atît de individualizate încît oricărui cititor, după lectura ei, viața reală îi pare șterșă, străină.

Sub vraja lecturii, cititorul Ibrăileanu scrie entuziasmat: „Și niciodată în viața reală n-ai fost într-atîta lume, printre atîția oameni pe care să-i cunoști atît de bine. Cele 7 zile cît stai cu cartea în mînă, rudele tale nu mai au destulă realitate, prietenii parcă sînt în trecut. Toți sînt șterși, din lumea aceasta mai vie în care trăiești acum. Și după ce ai isprăvit cartea și începi să intri în lumea reală, simți că ai venit de undeva din o lume foarte populată și foarte vie, că te-ai întors la ai tăi, cam depeizat între ei, ca după o lungă absență" (5, p. 70).

Esențialitate, varietate, veridicitate prin individualizare, aceste însușiri specifice romanului, Ibrăileanu le-a aflat dar, perfect ilustrate, în creația tolstoiană.

Analizînd-o, criticul stăruie asupra unui alt factor al realismului, care a caracterizat-o și anume: atitudinea scriitorului în fața vieții pe care o zugrăvește.

„Tolstoi, este singurul scriitor care o zugrăvește cu nepărtinire, cu o egală indiferență pentru toate tipurile (5, p. 295). Atitudinea aceasta este dictată, observă just Ibrăileanu, de marea „putere de obiectivitate" a scriitorului, descoperită pînă și în descrierile de natură, descripții admirabile prin exactitatea și sugestivitatea lor, dar absolut lipsite de lirism" (3, p. 295).

Cauza atitudinii obiective a lui Tolstoi față de personaje, o află criticul în concepția scriitorului asupra vieții. „Nihilist, Tolstoi nu credea în nimic, nu credea mai ales în oameni, pe care îi considera simple marionete. Fără îndoială, adaugă Ibrăileanu, Tolstoi ca om-scriitor, ca orice om a judecat aceste marionete, dar nu diformîndu-le în bine sau în rău din cauza simpatiei sau antipatiei" (3, p. 295). Aceasta este părerea cercetătorului în 1910, în nota rezumativă închinată lui Tolstoi.

În altă parte a operei sale, în volumul *Scriitori și curente*, vorbește însă de prezența necesară a scriitorului în mijlocul operei sale, de legătura sa călduroasă cu subiectele și personajele create de el, autorul luminînd personajul prin simpatia și antipatia sa. „Este, scrie el, un necontenit schimb de viață între autor și subiect și opera respiră o viață intensă" (6, p. 58).

Cînd se apleacă asupra romanului *Ana Karenin*, Ibrăileanu observă că Tolstoi „a iubit-o pe Ana Karenin, a simțit pînă în fundul sufletului parfumul vieții și sufletului acestei femei și a știut să ne inspire și nouă sentimentul său pentru ideala sa Ana și să ne pasioneze pentru tot ceea ce atinge fericirea ei..." (4, p. 27).

C. Șercăleanu (C. Stere) publicase în „Viața Romînească" un studiu în care a relevat o serie de „simpatii și antipatii ale lui Tolstoi". Criticul își amintește de acest studiu al prietenului său, dar ține să precizeze că „simpatiile și antipatiile lui Tolstoi sînt puține și ele confirmă

https://biblioteca-digitala.ro

regula" (3, p. 296). El îşi micşorează astfel contrazicerea, dar ea oricum rămîne şi nu este singura pe care o aflăm în activitatea lui de teoretician şi critic al literaturii.

Lipsit de fermitate ideologică, Ibrăileanu ajunge, uneori, să contrazică în aplicaţii, norma formulată teoretic.

Ibrăileanu, ca şi Tolstoi, a iubit-o pe Ana Karenin. Cartea vieţii acestei femei, pe care a citit-o de nenumărate ori, i-a reţinut atenţia. În rîndurile închinate romanului *Ana Karenin*, în „Viaţa Romînească", 1911, nr. 4 şi apoi în volumul *Note şi impresii*, criticul stăruie asupra eroinei, „tip admirabil de femeie" şi mereu admirat de el, o femeie încîntătoare care farmecă pe cititor prin frumuseţea, inteligenţa, distincţia, „prin faptul că este simbolul vieţii, însufleţirea". Vorbindu-ne despre subiectul romanului, el stăruie asupra relaţiilor dintre Ana şi Vronski, şi sufletul îi este zguduit de iubirea vinovată, deci nefericită, dintre aceşti doi eroi.

Iubirea lor dă un înţeles profund romanului, îl face să conţină, scrie Ibrăileanu, „acea teribilă, dar sănătoasă morală: că iubirea pentru iubire, că iubirea în afară de căsătorie nu poate avea decît un sfîrşit nenorocit şi adesea tragic" (4, p. 30). Grija de o viaţă a criticului pentru morala în artă o aflăm dar şi aici.

În numele acestei morale, Tolstoi o pedepseşte pe Ana, el însă nu se „extaziază ca un burghez moralist în faţa vieţii de familie". Doly este „o soţie şi mamă model, dar e nefericită şi ea rîvneşte la viaţa Anei" (4, p. 32).

Romanul Anei Karenin este romanul unei iubiri nefericite, dar el nu are nimic romantic, ci viaţă reală, obişnuită. Un subiect banal dar tragic care „ne strigă că viaţa nu este un roman...", subiect care subliniază, cum am menţionat, marele realism al scriitorului.

În paginile entuziaste, închinate lui Tolstoi, „prinţul romancierilor", Ibrăileanu se impune nu numai ca un atent cercetător al artei sale, ci ca un apărător al scrisului clasicului rus, împotriva tuturor detractorilor, care judecîndu-l îngust, de pe poziţiile formalismului, au încercat să-i minimalizeze importanţa. Unii dintre aceşti pretinşi cercetători au afirmat că Tolstoi, ca şi alţi ruşi sau scriitori englezi, abuzează de dreptul lungimii. Lungimea, observă Ibrăileanu, nu caracterizează numai romanul rus sau pe cel englez. Sînt şi romane franceze lungi. În al doilea rînd, lungimea romanului rusesc este „îngăduită, mai mult condiţionată, dacă nu cerută de psihologia publicului care este şi el un factor, al doilea factor determinant al unei literaturi" (3, p. 296).

Este foarte adevărat, demonstrează cercetătorul, că *Ana Karenin* numără peste 700 pagini, iar *Război şi Pace* peste 1000 pagini, dar „lungimea romanelor lui Tolstoi nu se datoreşte nici complexităţii intrigii, nici digresiunilor inutile, ci îngrămădirii de detalii caracteristice clădirii, pe încetul, a vieţii" (3, p. 296-297). Este limpede că Ibrăileanu leagă lungimea romanului lui Tolstoi de două însuşiri mari ale lui : „măreţia construcţiei" şi „interesul captivant datorit complicaţiei sufleteşti" şi nu „intrigii".

Alte ori, într-un singur roman de-al lui Tolstoi, scrie criticul, se contopesc de fapt mai multe romane, ca de pildă în *Ana Karenin*, unde găsim două romane şi o schiţă de roman : „romanul iubirii extracon-

https://biblioteca-digitala.ro

jugale dintre Ana şi Vronski, romanul iubirii permise dintre Kity şi Levin, opusă celeilalte, pentru a arăta, prin contrast, că iubirea pentru iubire e imposibilă, şi schiţa de roman a familiei Oblonski. Aceste 3 romane au rolul de a se lumina unul pe altul, de a scoate în relief înţelesul vieţii din fiecare. Şi, conchide Ibrăileanu, Tolstoi nu „compune" geometric ca francezii, dar romanele lui, prin acest fel de compoziţie, dau o mare impresie de realitate" (3, p. 297).

S-a spus de asemenea că Tolstoi n-are stil. Ibrăileanu acceptă această părere, deşi în altă parte a operei sale, afirmă că Balzac, Tolstoi, Dostoievski, „sînt cei mai mari stilişti".

Trebuie reamintită cu această ocazie, atitudinea criticului faţă de problema formei literare. Se ştie că el a raportat permanent forma la fond, că între ele stabilea o strînsă legătură, că el aprecia totdeauna stilul în funcţie de fond.

Ţinînd seama de această dependenţă a formei de fond, Ibrăileanu declară că stilul lui Tolstoi nu are într-adevăr armonie, eleganţă, claritate, sintaxă, limbă, în schimb e propriu. Este un stil care corespunde direct metodei realiste, folosită de creator. „Fiecare cuvînt spune ceva. Observaţii profunde după observaţii profunde : observaţii cum nu s-au mai făcut ! Necontenit îţi vine să spui : Aşa e !, dacă ai simţit vreodată lucrul despre care este vorba, sau : „Aşa trebuie să fie, altfel nu se poate!", dacă e vorba de ceea ce n-ai avut ocazia să simţi" (3, p. 24).

În această problemă de formă, Ibrăileanu revine asupra însuşirii fundamentale a romanului tolstoian care i-a oprit admiraţia : marea putere de creaţie realistă a clasicului rus, densitatea şi intensitatatea vieţii din operă. Acest lucru îl face să se întrebe :„Cine n-a admirat, înspăimîntat, acea colosală evocare de viaţă din *Război şi pace*, şi acea minuţioasă disecare, zi de zi, a sufletului nefericitei Ana Karenin?" (3, p. 298).

Aceeaşi mare însuşire a creaţiei tolstoiene, din care derivă de fapt toate celelalte, pe care nu le-a ignorat Ibrăileanu în consideraţiile sale, l-a făcut să-şi încheie studiul cu cîteva rînduri emoţionante :„ Există oare de-a-lungul vremurilor un poet mai mare decît acest Lev Nicolaevici ? Aspiraţia către cer a lui Dante, poezia tragică a vremelniciei lucrurilor omeneşti a lui Shakespeare, înfrăţirea prin geniu, cu toată existenţa a lui Goethe, valorează oare mai mult decît această creaţie superbă, bogată şi calmă, ca germinaţia grînelor în ogoare şi ca eternitatea şi mai vie decît viaţa ? (5, p. 71).

Sînt rînduri de adevărat poem, scrise de un mare critic şi artist care şi-a găsit răsplătită munca de cercetător în rara desfătare estetică pe care i-a înlesnit-o „creaţia superbă, imensă, bogată şi calmă" a lui Tolstoi.

Vorbind despre roman, Ibrăileanu îl considera ca făcînd parte, în chip organic şi tradiţional, din genul epic, dar tot el ţinea să demonstreze cum, în realitate, romanul este o specie hibridă, una colectivă în care se varsă elemente epice, lirice, dramatice. „Trebuind să povestească, să prezinte personajele, să le facă să-şi exprime sentimentele, să le analizeze sufletul, să încadreze viaţa în mediul fizic şi social, romancierul va trebui să aibă talent epic, dramatic, liric şi descriptiv, să fie psiholog şi sociolog" (6, p. 98-99).

https://biblioteca-digitala.ro

În unele romane, domină elementele epice, ca de pildă, în cele ale lui Tolstoi, în altele cele lirice, ca la Turgheniev.

„Tolstoi e în tradiția cea mare a romanului, oarecum „specie" a poeziei epice. El e mai mare, un mai colosal creator și evocator de viață. Turgheniev e mai poet și totuși mai om, și un mai fin observator al nuanțelor sufletului omenesc" (7, p. 283).

Ibrăileanu a făcut dese popasuri și pe marginea operei lui Turgheniev, călăuzit de admirație și dragoste pentru acest „rus cu inimă de aur" și de gîndul bun de a-i îndemna și pe alții să-l citească.

Mărturia acestei mari admirații o aflăm în paginile entuziaste închinate operei turgheneviene. Cercetînd-o, criticul află în ea pe „un campion al liberalismului", un scriitor veșnic preocupat de soarta țării. În mai toate operele sale, el a discutat probleme care agitau pe contemporanii săi :„Literatura lui Turgheniev are un caracter social, dar e lipsită de teză de aranjarea și forțarea faptelor în vederea unui scop. Tendința romancierului rezultă din chipul în care privește viața din opera sa și din lumina pe care o aruncă asupra acestei vieți" (8, p. 284).

Se știe că Ibrăileanu a îmbrățișat în teoria și critica literară, poziția tendenționismului artistic, continuînd linia lui Gherea. Îl interesa în primul rînd ce spune scriitorul, cum oglindește el viața, adică atitudinea scriitorului față de opera de artă, deci și de viață. O operă căreia îi lipsește tendința, Ibrăileanu o găsea lipsită și de viață.

Un singur roman al lui Turgheniev, observă criticul, nu pune probleme sociale. Este *Ape de primăvară*. Este o carte în care predomină lirismul „atît de mult, încît o citești ca o poemă, un imn adus tinereții" (7, p. 285). Asupra acestei cărți va întîrzia și el pentru a-i ilustra, mai ales, elementele lirice.

Deși l-a admirat și iubit pe Turgheniev, cercetătorul mărturisește că nu l-a înțeles ușor: „mă întreb de multă vreme ce este Turgheniev. M-am învîrtit mult în jurul lui, mi s-a părut uneori că mă apropii de enigmă, poate am simțit-o vag, dar n-am putut pune degetul unde ar trebui. Și dacă am simțit sonoritatea operei lui, n-am putut să mi-o lămuresc clar, să mi-o traduc în cuvinte fără de care nu putem nu numai împărtăși altora, dar nici înțelege bine" (5, p. 20).

Această afirmație ilustrează o trăsătură caracteristică a criticii sale, trăsătură evidențiată de unii cercetători: nevoia de a admira și nevoia de a vedea clar (Al. Philippide, *Opera critică a lui Ibrăileanu*, „Viața Românească", martie 1936).

Admirația pentru Turgheniev îi era într-adevăr mare, o dată cu ea, Ibrăileanu nutrea și o vie dorință de a vedea clar, de a înțelege, de a surprinde „sunetul special Turgheniev" și a-l împărtăși și altora. Pentru a-și realiza această dorință de pasionat cititor, dar și de ascuțit critic, el a uzat de toate mijloacele pe care le-a avut la îndemînă.

A făcut apel mai întîi la biografia scriitorului. Elementului biografic, criticul i-a acordat un rol limitat și a recurs la el numai în cazul criticii „cauzelor", a mediului, i-a văzut, de cele mai adese ori rostul, numai în măsura în care lămurea direct opera. Scriind despre Turgheniev, el ne amintește despre peregrinările scriitorului prin Europa, despre exilarea lui benevolă în străinătate, despre cultura lui bogată, despre contactul cu cei mai strălucițI reprezentanți ai culturii franceze, factori care au influen-

https://biblioteca-digitala.ro

ţat, alături de condiţiile sociale determinante, formaţia intelectuală şi creaţia sciitorului. Comunicîndu-ne aceste date din viaţa lui Turgheniev, criticul ajunge însă la o concluzie falsă, afirmînd că toate acestea sînt în fond, o expresie a spiritului scriitorului: „acestea sînt mai curînd efectul decît cauza spiritului său european" (5, p. 9). În felul acesta, Ibrăileanu merge pe o altă cale decît cea justă. Sub înrîurirea unor idei estetice apusene, el a stăruit prea mult asupra determinismului psihologic, acel al configuraţiei temperamentale, pe care l-a adăugat la cel social. În cazul lui Turgheniev, a subliniat importanţa structurii spirituale care ar condiţiona, după părerea criticului, viaţa şi activitatea scriitorului. În realitate, lucrurile se întîmplă invers. Împrejurările vieţii, cum o ştim cu toţii, sînt acelea care influenţează structura spirituală a scriitorului, o modelează, o adaptează mediului social în care trăieşte şi se manifestă.

Pentru a-şi explica opera lui Turgheniev, pentru a-i surprinde „sunetul unic", Ibrăileanu s-a servit drept instrument de acela al simpatiei. Cu ajutorul ei, a stabilit o deosebită consonanţă între el şi opera scriitorului, retrăindu-o. Trecut de „amiaza vieţii", el a înţeles şi a gustat poemul-roman *Ape de primăvară*. Criticul încearcă să demonstreze cum diferite momente ale tinereţii sau ale bătrîneţii din acest roman pot fi mai adecvat pricepute de cititori de vîrstă corespunzătoare: „un tînăr va pricepe perfect iubirea de la începutul romanului, tristeţea de la sfîrşit n-o va pricepe bine decît acela care se uită înapoi şi de departe spre anii tinereţii" (4, p. 19).

Trebuie spus că în această problemă a receptării estetice, criticul socoate că obiectul estetic este el în funcţie de subiect şi nu invers: „întrucît o operă literară e ceea ce vedem sau mai bine ceea ce punem noi în ea. Noi ne schimbăm mereu şi de aceea cartea recitită e după o bucată de vreme alta" (4, p. 19). Aceasta este impresia pe care i-o lasă şi lectura repetată a romanului *Ana Karenin*. Este, fără îndoială, şi aici un punct de vedere subiectivist, impresionist care ilustrează o limită a consideraţiilor critice ale lui Ibrăileanu. Furat poate de această apropiere pe care a aflat-o între el şi opera lui Turgheniev şi, situat pe poziţia psihologismului, el a ignorat, în cazul de faţă, adevărul pe care altă dată a ţinut să-l pună în lumină, acela că opera de artă este o entitate, că ea există în afara stărilor noastre sufleteşti şi rămîne aceeaşi, indiferent de tinereţea sau bătrîneţea aceluia ce o citeşte. Ceea ce diferă este doar gradul de percepere, de înţelegere a operei, capacitatea de a o judeca just care ţin, fără îndoială, de formaţia, de pregătirea cititorului, deci şi de vîrsta lui.

Judecînd opera lui Turgheniev, Ibrăileanu a folosit din plin şi intuiţia, element pe care el nu l-a respins aproape niciodată în critica sa, mai ales atunci cînd a stat sub influenţa ideilor unor reprezentanţi ai curentelor apusene străine de realism. A folosit intuiţia şi atunci cînd a discutat romanul *Ana Karenin* al lui Tolstoi, dar mai mult decît aici, felul în care analizează eroinele lui Turgheniev dovedeşte că criticul a simţit, a avut o cunoaştere intuitivă a faptelor luate în discuţie, dar că s-a ridicat deasupra ei şi intuiţiile, bănuielile sale şi le-a concretizat în formulări obiective.

Ibrăileanu a fost impresionat de personajele feminine realizate de Turgheniev: „foarte puţini scriitori au zugrăvit femeia atît de adevărat

https://biblioteca-digitala.ro

şi cu atita delicateţe ca Turgheniev şi au priceput-o ca acest mare observator al nuanţelor de sentiment. În această privinţă, el nu are rival decît pe un Goethe sau pe un Tolstoi" (4, p. 16). Acestui fel deosebit al scriitorului de a înfăţişa femeia, mai ales femeia în dragoste, îi atribuie el farmecul operei clasicului rus. Criticul se întreabă de unde această impresie rară pe care o produc personajele feminine turgheneviene. Explicaţia o află în măiestria scriitorului de a înfăţişa marea varietate tipologică din creaţia sa. Cînd este vorba de personaje masculine, Turgheniev stăruie în reliefarea şi delimitarea individualităţii lor. Pe femeile cărţilor sale însă nu le analizează, „nu le pune să se destăinuiască cuiva, le ţine ascunse gîndurile şi luptele lor sufleteşti, deliberările lor interne, conţinutul detaliat al sentimentalităţii lor" (5, p. 23).

Femeile şi fetele lui Turgheniev, „admirabile creaţii poetice valorează în grad suprem ca nuanţe de încîntătoare feminitate, nu ca o creaţie de tipuri individualizate. Liza din *Un cuib de nobili*, cea mai ideală creaţie a lui, după opinia lui Dostoievski, una din cele două creaţii de femei ideale din litetatura rusă (a doua e Tatiana din *Eugen Oneghin*) e un tip pasiv, şters, nu bine conturat, este specia" (5, p. 36).

Eroinele lui Tugheniev rămîn misterioase şi misterul lor nu-l pot deslega nici eroii cărţilor, dar nici cititorii. De aceea, spune Ibrăileanu, şi unii şi alţii iubesc şi mai mult pe aceste fiinţe enigmatice şi le iubesc altfel cu sentimentul necunoscutului" (5. p. 23). Misterul este un caracter feminin şi păstrîndu-şi eroinele enigmatice, Turgheniev evocă feminitatea lor. Irina, eroina din *Fum*, este „rară" pentru că reprezintă „maximum de feminitate", iar Gemma, din *Ape de primăvară*, e tot atît de preţioasă pentru aceeaşi calitate.

Dobrogeanu-Gherea care, ca şi Ibrăileanu, a nutrit o deosebită admiraţie pentru Turgheniev, socotindu-l un criteriu de apreciere şi un model demn de urmat de scriitorii vremii sale, a discutat, în articolele sale critice, personajele feminine ale scriitorului rus. El s-a îndreptat însă, nu spre Irina, spre Liza şi Gemma, ci spre Mariana, eroina din romanul *Deşteleniere* şi spre Elena din *În ajun*, femei luptătoare, care au rămas, alături de bărbaţii lor, în lupta pentru cauza poporului.

Ibrăileanu dimpotrivă, conform temperamentului său romantic, a mers spre acele eroine care reprezentau „maximum de feminitate", misterioase şi încîntătoare. Chipul unei asemenea femei, preţuit de criticul Ibrăileanu, l-a realizat romancierul Ibrăileanu în *Adela*. Adela este turgheneviană. Ca şi Gemma, ea este de o feminitate debordantă, „de o aprigă feminitate", cum îşi caracterizează însuşi autorul eroina, şi inspiră, ca şi Irina din *Fum*, o „pasiune ascuţită şi poetică".

Punctul de plecare al acestui procedeu „tehnic" al lui Turgheniev de a-şi realiza eroinele, îl află criticul în „sensibilitatea recunoscută a scriitorului rus la eternul feminin, în simţul lui psihologic superior în domeniul sentimentului de iubire" (6 p. 26). Lipsit de „senzualism", Turgheniev s-a apropiat totdeauna cu respect faţă de om, faţă de femeie : „chiar doamna Polosov, tipul de femeie „stricată", tipul cel mai pervers din Turgheniev, femeia care răpeşte pe Sanin Gemmei, este zugrăvită de scriitor cu decenţă, cu delicateţă, pentru că lipsit de grosieritate şi aristocrat în sensibilitate, Turgheniev nu uită chiar faţă de această femeie că are înaintea sa o femeie" (4, p. 18).

https://biblioteca-digitala.ro

Pe Ibrăileanu l-a impresionat, în chip deosebit, stăruința lui Turgheniev de a se apleca, în caracterizările realiste făcute personajelor cărților sale, asupra a tot ce este omenesc în ele. „El știe bine că ceea ce merită să fie relevat de artist nu este ceea ce e animalic în om, lucrul prin care toți oamenii se aseamănă, dar ceea ce este omenesc, lucrul prin care se deosebesc așa de mult" (4, p. 18). În aceste considerații, cercetătorul nostru s-a întîlnit cu Gherea și cu marii democrați revoluționari ruși, care au apreciat acest aspect valabil al creației clasicului rus.

Vorbindu-ne despre Turgheniev, Ibrăileanu a fost poate prea mult preocupat de a ne contura personalitatea literară a scriitorului pornind, cum am văzut, de la amănuntul psihologic din operă, voind să descifreze în ea „fiorul liric", dar tot el n-a ignorat forța de care a dat dovadă scriitorul în descrierea faptelor, realismul creației lui. Și aici, s-a întîlnit iarăși cu marii democrați revoluționari ruși în considerațiile lor despre arta realistă a lui Turgheniev.

Ibrăileanu a apreciat just la acesta măiestria de a da „condensate și pregnante" profiluri omenești, puterea lui de descripție, pusă în slujba necesității creării de viață, a reliefării sensibilității eroilor: „Turgheniev este realist, fără balast, nimic de prisos, pentru nimic voit. Nicăieri nu se simte procedeul, maniera, „școala" literară, ca la Zola și chiar la Flaubert" (4, p. 9).

În zugrăvirea personajelor sale, scriitorul s-a dovedit a fi și un „analist lucid și ascuțit", dar în același timp și unul din cei mai mari poeți lirici, pentru că „învăluie" scene, personaje într-o „pătrunzătoare atmosferă de sentiment", de poezie. Un asemenea procedeu ilustrează o „calitate unică" a stilului lui Turgheniev: „o ascuțită finețe a senzației pusă în slujba unui sentiment adînc (combinație atît de rară) și totul dominat de rațiunea clasicilor. Prin întîlnirea aceasta neobișnuită de calități, Turgheniev e clasicul romanului realist și pesimist din veacul trecut" (4, p. 10–11).

Se vede limpede din acest citat, că Ibrăileanu află în Turgheniev un reprezentant al romanului realist, dar al unui roman pesimist. Paginile cărților lui, le-a socotit „pagini de pesimism și tandrețe" (după Paul Bourget). Vorbind despre *Ape de primăvară*, criticul ține să-l așeze în „cadrul său", adică între nuvelele și romanele care „inspiră acel fel de tristețe numit pesimism" (4, p. 15). Cauza pesimismului scriitorului pleacă din neputința lui de a concepe fericirea: „un sentimental și un analist ca Turgheniev nu putea să nu fie pesimist, date fiind condițiile în care a trăit" (4, p. 16).

Ibrăileanu așează dar, la temelia pesimismului lui Turgheniev, configurația lui temperamentală, prea îndelunga lui aplicare spre analiză, care duc la o concluzie pesimistă asupra vieții și aceste amîndouă încurajate, susținute, de condițiile în care i-a fost dat să trăiască. În partea a doua a acestei păreri, criticul are, fără îndoială, dreptate, dar el a exagerat cînd, pornind de la analiza cîtorva lucrări, se ridică la concluzia generală a pesimismului întregii creații turgheneviene. În altă parte, ne vorbise despre luptătorul Turgheniev, văzîndu-l pe scriitor ca pe un „campion al liberalismului", ceea ce înseamnă că romancierul a crezut și în viață, în triumful ideilor noi, în posibilitățile trans-

https://biblioteca-digitala.ro

formatoare ale omului. Romanele *În ajun* şi *Deşteptare* sînt probante pentru această latură a viziunii scriitorului. Ibrăileanu nu ne-a vorbit însă şi de aceste cărţi în care ar fi descoperit alte calităţi ale mult admiratului Turgheniev. El s-a apropiat numai de *Fum*, *Ape de primăvară*, lucrări care într-adevăr demonstrează imposibilitatea fericirii şi — adăugăm noi — într-o lume ca aceea în care a trăit romancierul, iar apropierea pe care a stabilit-o criticul între el şi aceste cărţi, l-a făcut, încă o dată, să semnaleze atenţiei publicului ceea ce convenea temperamentului său şi să ignore sau să diformeze alte aspecte foarte interesante ale operei lui Turgheniev.

Sînt, cum uşor se poate vedea, în „notele" lui Ibrăileanu despre Turgheniev limite, pornite unele din atitudinea afectivă, adoptată de el faţă de obiectul cercetărilor sale, altele din folosirea unei metode de cercetare, alta decît cea riguros ştiinţifică. Criticul şi-a depăşit însă adesea această atitudine afectivă şi ne-a lăsat consideraţii juste, cuprinse în pagini calde, adevărate evocări lirice închinate operei „celui mai mare romancier din veacul al XIX-lea".

Prin caracterul entuziast al judecăţilor sale, Ibrăileanu a contribuit, ca nimeni altul în vremea lui, la popularizarea numelui şi operei scriitorului rus în rîndurile cititorilor romîni. Scopul i-a fost, de altfel, acesta şi, fără îndoială, l-a atins.

Atenţia cercetătorului Ibrăileanu a fost reţinută şi de poezia rusă. Această specie a artei l-a interesat. A cercetat-o îndeaproape şi ne-a lăsat, pe marginea ei, preţioase opinii.

Pe linia raporturilor sale vechi cu mişcarea socialistă, el a preţuit îndeosebi poezia luptătoare, aceea care ilustrează idei sociale. N-a refuzat totuşi în poezie elementul liric, pe care l-a descoperit şi subliniat în epica lui Lermontov.

În „Viaţa Romînească", nr. 5, din 1908, apare, în traducerea lui Ioan R. Rădulescu, *Demonul* lui Lermontov. Este un prilej pentru critic de a ne vorbi despre „poemul Caucazului" şi o face în cadrul unei scurte, dar substanţiale recenzii, în acelaşi număr al revistei.

Ibrăileanu apropie *Demonul* lui Lermontov de alte două capodopere ale literaturii universale, scrise la începutul secolului al XIX-lea, în vremea „marilor revoltaţi ai romantismului" şi anume de *Manfred* al lui Byron şi *Eloa* al lui Alfred de Vigny. Autorul recenziei lasă să se înţeleagă că, scriindu-şi poemul, Lermontov a fost influenţat de cei doi romantici apuseni. Noi ştim însă că poetul rus, talent viguros, nu s-a lăsat copleşit de asemenea influenţe străine. El le-a biruit şi a rămas un original, proiectînd, în creaţiile sale, geniul naţional rus şi personalitatea sa puternică.

Ibrăileanu mai apropie *Demonul* şi de unele poeme romîneşti: *Nunta Zamfirei*, *Moartea lui Fulger*, *Înger şi demon*, dar mai ales de *Luceafărul*, fără a pretinde, de rîndul acesta, că Lermontov l-a influenţat pe Eminescu. El apropie poemul scriitorului rus de acela al lui Eminescu pentru că „distanţa şi deosebirea morală între Luceafăr şi Cătălina este tot atît de mare ca şi între Demon şi Tamara, esenţa personalităţii lor e tot atît de deosebită" (9, p. 330). Ceea ce leagă două poeme este valoarea lor simbolică şi asupra acesteia stăruie criticul în consideraţiile sale.

https://biblioteca-digitala.ro

Demonul, arată el, este un „înger care a iubit şi a fost iubit". În blestemul care-l urmăreşte, nu are decît o singură scăpare: să fie iubit de cea mai frumoasă fată, „atunci el s-ar întoarce la forma lui cea dintîi". Iubirea lui pentru Tamara e însă vinovată, e în „afară de lege, afară de normele burgheze care reglementează dragostea, atunci puterile protectoare ale sfintei familii se răzbună crud: ucid pe Tamara, iar Demonul e condamnat să rămînă singur, acel pe care nimeni nu-l iubeşte" (9, p. 331).

Se ştie că Lermontov a zugrăvit în poemul său dragostea pentru Varenca Lopuhin, o vară a sa, şi în general şi-a zugrăvit propriul său suflet mîndru, nesatisfăcut, aşa cum a făcut Eminescu în *Luceafărul*. Elementul acesta subiectiv, biografic, care a existat puternic în prima versiune, a dispărut în versiunea cunoscută nouă. Poemul *Demonul*, început în 1829, a fost refăcut mereu, pînă a ajuns la versiunea desăvîrşită, aceea din 1840–1841, anul morţii poetului. Acest lucru l-a impresionat în chip deosebit pe critic. În poemul lui Lermontov, el a aflat ceea ce cerea mereu poeţilor, „ieşirea din sine".

Spuneam mai sus că Ibrăileanu n-a ignorat totuşi elementul liric pe care l-a subliniat în poezia naturii, prezentă în poem, în grandioasa zugrăvire a Caucazului „sălbatic şi etern". Începutul şi sfîrşitul poemului sînt realizări de mare artă şi asupra lor este atrasă atenţia cititorilor.

Recenzia din „Viaţa Românească", criticul n-a mai amplificat-o pentru a o cuprinde într-unul din volumele sale, aşa cum a procedat cu alte „note pe marginea cărţilor". N-a mai revenit asupra creaţiei lui Lermontov, după cum n-a mai stăruit nici asupra altor poeţi ai literaturii ruse. Surprinzător este faptul că Ibrăileanu nu s-a oprit asupra marelui poet Puşkin în opera căruia ar fi găsit ilustrate multe însuşiri ale unei poezii luptătoare.

Nu-l judecăm însă pentru ceea ce n-a făcut. Obiectul studiilor sale de istorie şi critică literară a fost, în primul rînd, fenomenul literar românesc. Că a vorbit şi de literatura clasică rusă e marele lui merit şi pe acesta am căutat să-l facem cunoscut în rîndurile de faţă.

Stăruind în paginile închinate literaturii ruse asupra acelora care au creat marea tradiţie a acestei literaturi, Ibrăileanu n-a putut să nu se oprească şi asupra operei lui Maxim Gorki.

Pe întemeietorul realismului socialist, criticul l-a văzut ca o „continuare a celei mai pure tradiţii literare ruseşti, ca un reprezentant al laturei celei mai caracteristici a marii literaturi nordice, dar în acelaşi timp ca un scriitor de o desăvîrşită originalitate" (4, p. 219).

Ca şi „genialii săi înaintaşi", Tolstoi şi Dostoievski, Gorki, demonstrează cercetătorul, a descoperit în „sufletele obscure şi obtuze", adesea decăzute ale celor mici, acel „grăunte de aur" de care a vorbit Dostoievski şi „omenescul" pe care îl căuta Tolstoi. Mai mult decît o continuare, Gorki este „o evoluţie şi o corectare".

În profilul pe care îl închină marelui scriitor, Ibrăileanu a căutat să sublinieze îndeosebi originalitatea acestuia şi, în această direcţie, el a făcut cîteva consideraţii dintre cele mai valabile.

Ceea ce îi reţine în primul rînd atenţia este realismul lui Gorki. Înaintaşii acestuia, Tolstoi şi Dostoievski, i-au cunoscut pe oropsiţii vieţii,

https://biblioteca-digitala.ro

dar de la distanță și în lumea lor au aflat un refugiu din oboseala și dezgustul față de „falsitatea și pervertirea morală a civilizației". Orice refugiere în altă lume este romantism. Pentru Gorki, lumea vagabonzilor alcătuiește „mediul lui moral". De aici frecvența subiectelor din viața acestora, de aici realismul creației sale. Mai mult decît atît, romantismul lui Tolstoi și Dostoievski este, afirmă criticul, un „romantism evanghelic" pentru că în sufletele „mărginite ori vinovate", ei au găsit izvoarele vieții morale, răspunsuri la marile probleme ale existenței: „ei cereau conștiinței celor săraci și neștiutori punctul inițial al regenerării morale a Europei cultivate" (4, p. 220).

La Gorki, oamenii aceștia mici nu sînt „sfinți, moraliști, revelatori". Sînt profund oameni. Viața de mizerie, „situația de paria le dă o adîncime sufletească neobișnuită. Ceea ce omul de cultură descoperă și descoperă palid, teoretic și necomplet, în urma lungii gîndiri și reflexiuni, vagabondul adesea cinic, întotdeauna nefericit, al lui Gorki descoperă mai bine și cu un accent de veritate mai tragic" (4, p.p. 220-221).

Gorki și-a făcut, cum o știm, un titlu de glorie din zugrăvirea adîncimii sufletești a eroilor săi, din sublinierea caracterului profund moral, uman al sufletului acestor declasați. Această trăsătură a operei scriitorului îl face pe critic să caracterizeze realismul lui Gorki drept un „realism evanghelic". Termenul este impropriu, îndărătul lui se ascunde însă ideea justă a umanismului creației lui Gorki, umanism zguduitor, o însușire caracteristică a metodei noi artistice inaugurate de el.

Gorki și-a mai depășit înaintașii și prin concepția artei. „Este mai puțin grandios și Demiurg, dar are scurtimea, claritatea, conciziunea, stilul, iar în poezia naturii este unul din cei mai mari artiști. Și aceasta pentru că, arată în continuare, Ibrăileanu, în Gorki se întrunesc, în chip rar și fericit, cele două atitudini față de realitatea umană: atitudinea morală și atitudinea estetică" (4, p. 221).

Evidențiind toate aceste aspecte ale originalității creației lui Gorki, era firesc ca cercetătorul să ajungă în finalul „notei" sale, la o cuprinzătoare și valabilă concluzie: Maxim Gorki este un mare artist și, împreună cu Romain Rolland, scriitorul cel mai profund uman dintre contemporani" (4, p. 222).

Ibrăileanu a dorit ca marele scriitor să fie cunoscut publicului romîn. Ori de cîte ori se traduceau în romînește opere din literatura rusă, el, care era la zi cu tot ce apărea, saluta cu entuziasm asemenea inițiative valoroase și îndemna adesea publicul să le citească, ajutîndu-l să înțeleagă și să prețuiască pagini de mare artă, prin cîte o notă, o recenzie, publicate în coloanele „Vieții Romînești". Cînd a apărut în romînește cartea lui Gorki *Copilăria mea*, într-o scurtă recenzie, criticul o impune atenției cititorilor, subliniind „profunditatea gîndirii și înălțimea punctului de vedere ale marelui scriitor și apostolul unui nou ideal" (10, p. 174). În aceeași recenzie, el închină cîteva rînduri și traducerii culegerii de articole *Un an de revoluție rusească*, rînduri care evidențiază o altă latură a personalității lui Gorki, aceea a luptătorului înzestrat cu „curaj, spirit altruist, gata de sacrificiu". Dar chiar și în această culegere de articole politice, el este reținut de măiestria scriitorului. Multe din articole îmbracă haina „schiței vii", iar volumul poartă în întregime „pecetea talentului literar al întregii opere".

https://biblioteca-digitala.ro

Este îndeobşte cunoscut faptul că Ibrăileanu a manifestat mult interes şi totală admiraţie pentru transformările revoluţionare care se realizau, pe vremea lui, în Uniunea Sovietică. O mărturie a participării lui la tot ce se petrecea dincolo de „cordonul sanitar", o aflăm în cele cîteva pagini închinate contemporanului său Gorki, „mare artist şi apostol al unui nou ideal".

În căutarea continuă a sensului adînc al artei, Ibrăileanu a răsfoit adesea paginile literaturii ruse. A făcut-o pentru că, în cuprinsul lor, a aflat răspunsul la întrebarea care alcătuieşte obiectul propriu al cercetărilor sale: ce este opera de artă, care este funcţia ei socială.

A fost normal, ca admiraţia omului şi aprecierea criticului să se îndrepte spre clasicii literaturii ruse, care îi susţineau şi verificau adevărul concepţiei sale despre arta literară ca oglindă a societăţii. De aici au pornit rîndurile închinate lui Tolstoi, Turgheniev, Gorki, menţiunile despre Gogol, Cehov, Dostoievski, Saltîcov-Scedrin.

În tot ce-a spus Ibrăileanu despre clasicii ruşi am găsit multe opinii judicioase, formulate după o cercetare atentă, printr-o înţelegere profundă a ideilor şi o trăire a sentimentelor, oglindite de aceştia în operele lor.

Cu mult gust şi înţelegere a procesului de creaţie, a subliniat capacitatea lui Tolstoi, de a depăşi limitele poziţiei sale de clasă, realismul artei lui, măiestria cu care şi-a individualizat personajele. A atras atenţia cititorilor asupra lirismului clasicului romanului rus Turgheniev, asupra meşteşugului de a crea tipuri de femei, a evidenţiat rara putere de analiză a lui Dostoievski, poezia naturii la Lermontov, a stăruit asupra originalităţii creaţiei clasicului realismului socialist. Sînt opinii care pot forma — şi au format — un punct de plecare valabil pentru o cercetare ştiinţifică a literaturii ruse.

Am constatat însă, în consideraţiile lui Ibrăileanu, unele contradicţii, unele limite: o insuficientă subliniere a semnificaţiei sociale a operei realiştilor Tolstoi şi Turgheniev, ca o urmare a faptului că, determinînd condiţiile de creaţie a operei lor, criticul pune pe acelaşi plan condiţiile sociale, intelectuale, morale. Pierzîndu-se în consideraţii psihologice, mai ales în cazul lui Turgheniev, el neglijează raporturile sociale, baza de clasă a ideologiei scriitorului.

Găsim şi unele ezitări. Ibrăileanu nu are siguranţa totală a argumentelor pe care le utilizează. În cercetarea operelor, şi — ne referim îndeosebi tot la Turgheniev — criticul află aspecte variate, uneori obscure, în faţa cărora gîndul lui se divide, iar raţiunea şovăie. Scrupulele de corectitudine faţă de sine însuşi şi faţă de cei cărora le împărtăşeşte părerea, îi micşorează siguranţa judecăţii, atunci cînd aceasta ia calea expresiei. Numeroasele reveniri, paranteze, chiar contrazicerile pe care le-am semnalat, atunci cînd am vorbit despre Tolstoi, sînt oglinda vie a acestor frămîntări.

Sînt şi unele alunecări spre impresionism, îndeosebi în rîndurile închinate lui Turgheniev, ca o urmare a influenţelor suferite de critic din partea unor curente decadente, atît de înfloritoare în cultura romînească, de după 1900 şi mai ales între cele două războaie mondiale.

https://biblioteca-digitala.ro

Opiniile lui Ibrăileanu au fost însă cît se poate de bine venite, într-o vreme în care toate privirile se îndreptau spre Apus. Puțini critici, contemporani lui, au vorbit despre literatura rusă. Au făcut-o Gherea, Raicu Ionescu-Rion. Maiorescu a ignorat această literatură. Ibrăileanu a sezisat și a comunicat și altora această lipsă de înțelegere a criticului junimist față de literaturile străine, exceptînd bineînțeles, cea germană. „Cînd a avut ocazia, scrie el într-un „profil" închinat lui Maiorescu, să vorbească de romanul modern, el n-a amintit cu un cuvînt romanul rus, romanul cel mai puternic al veacului trecut, care pentru Maiorescu însă, avea desigur defectul de a fi atît de social, atît de umanitar, atit de evanghelic, atît de politic și de revoluționar uneori" (4, p. 139).

Merită a fi subliniate de asemenea, simplitatea și căldura cu care ne comunică criticul părerile sale despre clasicii literaturii ruse. În fiecare pagină, închinată lui Tolstoi și Turgheniev, vibrează de emoție un gînditor profund, un spirit de o finețe rară, un pasionat de literatură. În asemenea pagini, Ibrăileanu își exprimă direct admirația și simpatia în fraze scurte, familiare. Criticul devine liric și stilul lui capătă o tonalitate caldă, traducînd participarea omului la opera discutată, angajarea întregii sale ființe în demonstrarea ideilor. Asemenea scris convinge pentru că, citindu-l pe Ibrăileanu, ai impresia că porți o conversație vie cu un gînditor original, lipsit de ostentație, care ține să-ți descopere lucruri rare. Critica lui a fost astfel un excelent antidot împotriva criticii reci, estetizante, a lui Maiorescu și a tuturor epigonilor acestuia.

Prin valabilitatea multora din părerile sale cu privire la literatura rusă, prin caracterul entuziast al acestor păreri, Ibrăileanu a trezit interesul cititorilor romîni și, în egală măsură, a scriitorilor noștri pentru această literatură. El a contribuit în felul acesta, la intensificarea circulației cu adînc răsunet a lui Tolstoi, Turgheniev, Gorki în literatura română, la orientarea acestei literaturi pe făgașul realismului critic.

Г. ИБРЭИЛЯНУ О КЛАССИКАХ РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Краткое содержание

Г. Ибрэиляну с большой глубиной и чуткостью воспринимал художественные произведения. Это проявляется с предельной яркостью в его отношении к зарубежной литературе.

Придавая особое значение творческому методу реализма, Ибрэиляну выявлял его в произведениях румынских, западноевропейских и русских писателей.

Над произведениями классиков русской литературы Ибрэиляну неоднократно и подолгу размышлял, посвятив им проникновенные статьи полные энтузиазма и искреннего восхищения.

Тонкий анализ произведений русских писателей органически включался в систему литературных взглядов критика, подтверждая их.

https://biblioteca-digitala.ro

Исходя из своих взглядов — очень верных — на литературу как „зеркало общества", Ибрэиляну писал о „гениальном русском человеке" Толстом, подчёркивая необычайную мощь его таланта переросшего ограниченность идеологических взглядов писателя, выявляя реализм его произведений, мастерство индивидуализации образов; он писал о „русском человеке с золотым сердцем" Тургеневе, обращая внимание читателей на лиризм этого „классика русского романа", на его искусство в создании женских образов; он оценил глубину и силу психологического анализа у Достоевского, поэзию природы у Лермонтова, он подчеркнул самобытность творчества классика социалистического реализма М. Горького.

Эти верные взгляды и оценки могут являться и явились у нас исходной точкой научных исследований в области русской литературы.

Отмечается, однако, в высказываниях Ибрэиляну некоторая отсталость, ограниченность : он недостаточно чётко выявляет общественное значение произведений русских писателей, впадает иногда в психологизм и импрессионизм.

Высказывания Ибрэиляну были своевременные в тот период когда исследователи в области литературы почти не обращали внимание на русскую литературу.

Своими верными оценками, своим энтузиазмам, Ибрэиляну привлёк внимание читателей, а также и писателей на русскую литературу.

Эта деятельность явилась ценным вкладом в изучение Толстого, Тургенева, Горького и оказала влияние на развитие румынской литературы, направив её в русло критического реализма.

G. IBRĂILEANU, SUR LES CLASSIQUES DE LA LITTÉRATURE RUSSE

La compréhension profonde que G. Ibrăileanu témoigne du phénomène littéraire est clairement reflétée aussi dans son attitude vis-à-vis des littératures étrangères.

Grand admirateur de la méthode de création du réalisme, Ibrăileanu, l'a toujours recherchée et il l'a trouvée dans notre littérature, dans la littérature occidentale, ainsi que dans la littérature russe.

Les oeuvres des classiques russes ont longtemps retenu l'attention de G. Ibrăileanu, qui leur a consacré des pages enthousiastes, dues à une appréciation sans réserves ainsi qu'à une rare faculté de comprendre et de juger l'oeuvre littéraire.

Le critique a pu observer et expliquer les oeuvres littéraires russes, conformément aux principes de sa conception critique.

C'est cette conception juste sur la littérature comme „reflet de la vie sociale", qui a conduit Ibrăileanu à nommer Lew Tolstoï „le russe génial", à analyser le réalisme de son oeuvre, son art d'individualiser les personnages, en soulignant la capacité de l'écrivain de dépasser ses propres limites idéologiques.

C'est encore cette conception qui a déterminé notre critique à s'attacher à ce „russe au coeur d'or", Tourguenev, en relevant à l'attention

https://biblioteca-digitala.ro

du lecteur le lyrisme de ce „classique du roman russe" et sa capacité de créer des types par ses personnages féminins.

Ibrăileanu a beaucoup apprécié aussi la grande force d'analyse de Dostoïewski, la poésie de la nature exprimée dans l'oeuvre de Lermontov. Enfin, notre critique a beaucoup insisté sur l'originalité de l'oeuvre de Gorki, classique du réalisme socialiste.

Il y a là des opinions judicieuses qui peuvent former et ont effectivement formé un point de départ valable pour une recherche scientifique de la littérature russe.

Mais il convient de remarquer chez lui une préoccupation insuffisante relative à la signification sociale des oeuvres des écrivains russes, quelques déviations vers le psychologisme et vers l'impressionnisme.

Les opinions de G. Ibrăileanu ont été d'une grande utilité dans une période où seul un petit nombre d'historiens et de critiques littéraires roumains se sont orientés vers la littérature russe.

Par la valeur d'une grande partie de ses opinions, par leur caractère enthousiaste, Ibrăileanu a éveillé l'intérêt des lecteurs et des écrivains roumains pour cette littérature.

Il a fortement contribué, par lá, à la diffusion chez nous de l'oeuvre de Tolstoï, de Tourguenev et de Gorki et à l'orientation de notre littérature dans la voie du réalisme critique.

https://biblioteca-digitala.ro